

Sjedinjene Američke države i Kina u vremenu pozicioniranja ka novom svjetskom poretku

Izet Ibreljić (profesor emeritus)

Ekonomski fakultet, Univerzitet u Tuzli

Sažetak

Novi svjetski poredak koji je u fokusu razmatranja u ovom radu je dosta kompleksan istraživački zadatak. Živimo u svijetu koji je isprepleten dubokim podjelama i protivrječnostima i u vrijeme promjena u odnosima globalne moći. Po mnogima, danas je pri kraju unipolarni globalni poredak u kome SAD nastoje da što duže zadrže globalni primat u svjetskoj politici i ekonomiji, a Kina, kao najveća sila u usponu, ističe na određeni način svoje globalne dominantne ambicije uz zahtjev za restrukturiranje kompletne arhitekture posthladnoratovskog globalnog poretka.

Kriza savremenih političkih odnosa, odnosno borba za globalnu prevlast između dominantne sile i sile u usponu manifestuje se kroz različite političke, ekonomske i kulturne aktivnosti, pa ponekad izgleda da se radi o ispitivanju terena za buduće ozbiljnije konfrontacije. Pogotovo je to slučaj u širem geoprostoru azijsko-pacifičkog regiona u kojem se uz nove razvojne impulse susreću interesi SAD i Kine, ali i drugih pacifičkih zemalja pa mnogi smatraju da će razvoj u ovom dijelu svijeta ubuduće imati sve veći značaj i uticaj na sveukupne globalne tokove.

Sa svojim ekonomskim rastom i političkom moći, Kina je danas sve prisutnija kao važan politički faktor u svijetu. Međutim, u budućim odnosima

sa SAD-om ona će sigurno, bez obzira na određene nesuglasice (trgovina, Tibet, Sinkjang, Tajvan, itd.) nastojati da održi postojeće i razvije nove mehanizme saradnje sa ovom predominantnom zemljom u čitavom svijetu, naročito u indo-pacifičkom geoprostoru. Neprijateljski odnosi nisu poželjni jer bi usljed ekonomske međuzavisnosti dviju zemalja usporili i zakomplikovali ekonomski razvoj Kine i realizaciju njenih strateških ciljeva. Šta bi moglo biti u dugom roku dok Kina diversifikuje svoje ekonomske veze teško je procijeniti. Sigurno je, međutim, samo to da harmoničnog i svijeta bez antagonizma neće biti u nekoj sagledivoj budućnosti.

Ključne riječi: Sjedinjene Američke Države, Kina, pozicioniranje, novi svjetski poredak.

Uvodne napomene

Globalna ekonomska kriza 2008. godine, rezultirala je između globalnog i lokalnog socijalnog potresa i razbila mit o dominantnim modelima svjetskog razvoja koji su dotad smatrani najefikasnijim. Svijet je tada bio suočen, mnogo više nego ranije, osim potrebe za prekomponovanjem (ne samo ekonomske arhitekture) i sa novim balansima i debalansima, a na vidjelo su došle i različite vizije globalnog kapitalizma. Posljedice te krize osjećaju se i danas u mnogim zemljama mada, globalno posmatrano privreda ponovo bilježi stope rasta bez obzira što su zapostavljene neke naučene lekcije iz prošlosti. Politička scena je, međutim, sasvim drugačija (jačanje nacionalnih država, rast konzervativnog populizma), a globalna ekonomija se sve više suočava sa velikim izazovima (limitiran rast, nejednakost, dugovi, klimatske promjene).

Na početku XXI st., aktuelne su međutim, pored ekonomske i druge krize (demografska, energetska, prehrambena, ekološka) koje se manifestuju, ukratko rečeno, kao krize civilizacije. Vremenom se ustalilo mišljenje da ovo nisu krize u tradicionalnom smislu nego da se danas stvara novi svjetski poredak koji je historijski uslovljen i kao takav će se dalje razvijati sa općom evolucijom međunarodnih odnosa. On se ne ograničava na međunarodne političke odnose nego se objektivno širi na cjelokupnost međunarodnih odnosa obuhvatajući i njihove ekonomske, etičke, socijalne i religijske aspekte. Konture tog svjetskog poretka se polako već naziru, ali još nije u potpunosti iskristalisan

mišljenje, da li će u budućnosti prevladati unipolarna hegemonija (kao dosad) ili ravnoteža snaga (kao u kraćem razdoblju postnapoleonske ere) odnosno, da li će i u budućnosti jedna zemlja pokušavati da oblikuje svijet u skladu sa sopstvenim sistemom vrijednosti ili će prevladati *koncert velikih sila*.

Veliki broj savremenih naučnika i političara smatra da danas još živimo u vremenu tranzicije ka novom posthladnoratovskom poretku u kome će i dalje SAD biti megasila, ali ne i jedina. Polovi svjetske politike se sve više pomjeraju prema Istoku pa bi po mnogima, Kina trebala vremenom preuzeti globalno vođstvo. Obzirom da je u historiji rijetko dolazilo do mirnog transfera na vrhu globalne piramide, postoji bojazan od mogućeg konflikta u kome bi došla do izražaja samoproglašena superiornost novog i povrijeđena sujeta ranijeg globalnog predvodnika. Očekuje se međutim, da će ovaj put biti izbjegnuto *katastrofički scenario* i ipak prevladati duh saradnje (najprije kroz američko-kineski forum G2) jer od konflikta niko nema koristi. Živimo naime, u vremenu historijskog raskršća u kome se može realno sagledati opasnost od kataklizme, ali i mogućnost izlaza.

1. Svjetski poredak i uređenje svijeta: osnovne naznake

Novi svjetski poredak (New World Order) je posljednjih decenija postao jedan od pojmova koji daju okvir globalnim intelektualnim diskursima. Čini se da mnogi politolozi, ekonomisti, historičari, sociolozi, filozofi, religiozi, itd., imaju u različitim diskursima nešto o njemu reći. Različiti diskursi znače da se i sintagma poretka veoma teško definiše jer je cijeli koncept novog svjetskog poretka još uvijek u nastajanju u dinamičnom i nepredvidivom procesu koji još traje i koji će se vremenom mijenjati i prilagođavati međunarodnim okolnostima u skladu sa novim stanjem relacija u izmijenjenoj međunarodnoj zajednici. Uzroci tome su prvenstveno politički i ekonomski.

Običan svijet će pod ovim pojmom podrazumijevati (optimistički) neku projekciju budućnosti u kojoj prestaju ratovi ili pak (pesimistički) kreiranje nove svjetske vlade globalnih moćnika koji namjeravaju da time zadrže svoju moć i uticaj u svijetu. U svakom slučaju oblik onoga što slijedi je krajnje neizvjestan pa ovakvom stanju stvari vjerovatno, u slobodnom žargonu potpuno odgovara ona čuvena Maova sentenca po kojoj je sve pod kapom nebeskom u haosu pa je situacija izvrsna, ali

slijedi i pitanje: ko, kada i kako može uvesti red u ovakvom haotičnom svijetu.

U diskursu o svjetskom poretku treba svakako najprije pomenuti ideju o jedinstvenoj svjetskoj vlasti što bi obezbijedilo mir i blagostanje i usmjerilo ljudske aktivnosti ka zajedničkim ciljevima i koristoljublju. “Pitanje svjetske vlasti, kao i potrebe za njom, nije stvarno novo pitanje, ono je uvek postojalo.”¹ Pojavljuje se skoro u svakom pokoljenju od kantijanskih vremena pa se i danas može naići i na razmišljanje jednog poznatog filozofa da “u doba planetarnih izazova i bliske povezanosti svih zemalja potreba da osetimo da svi delimo zajedničku ljudsku sudbinu nikad nije bila veća.”² U tom kontekstu polazi se od teze da su sve zemlje nastale kao rezultat nekog privremenog društvenog dogovora te će dugoročno posmatrano nestati pa će danas “pomodni termin *građanin svijeta* poprimiti potrkaj 21. stoljeća svoje pravo značenje.”³

Za P. J. Buchanana⁴ ovo utopijsko razmišljanje je hereza za kršćanstvo obzirom da protežira novu prosvjetiteljsko-filozofsku viziju neba na Zemlji, dok V. Stanovčić kao problem za nastanak svjetske države navodi jednu *antropološku sitnicu*, tj. ljudsku prirodu, koja je prema jednom davnom zaključku eminentnih svjetskih naučnika “najuobičajnija osnova za objašnjenje društvenih zategnutosti sukoba i ratova.”⁵

Oblikovanje novog svjetskog poretka, odnosno *svjetskog programa* pokušao je nakon Velikog rata američki predsjednik W. Wilson protežirajući ga u svojim četrnaest tačaka uz pravedan mir, samoopredjeljenje naroda, bez aneksije teritorija pobijeđenih i zahtjeva za reparacijama. Kritičari su ga međutim, proglasili *beznadežnim idealistom*, a saveznici su na mirnoj konferenciji u Parizu isforsirali *kazneni mir* i drugačiji koncept svjetskog poretka.⁶ Kao što je poznato, posljedice toga (fašizam i nacizam) bile su evidentne već u ranim 1930-im godinama.

¹ *Svetska vlast*, priredili J. Bojanić, J. Babić, Službeni glasnik, Beograd, 2009., str. 11.

² D. Rodrik, *Građani sveta*, <http://pecanik.net>, pristup 24. 2. 2017. (prema *Social Europe* od 22. 02. 2017.)

³ P. J. Buchanan, *Smrt Zapada*, Kapitol, Zagreb, 2003., str. 257.

⁴ Navedeni rad, str. 256.

⁵ J. Stanovčić, *Političke ideje i religija*, Politeja, Beograd, 2003., str. 256.

⁶ Šire na ovu temu u Dž. M. Kejns, *Ekonomске posledice mira*, Mediteran Publishing, Novi Sad, 2015., str. 43–78.

Uoči prvog Zalivskog rata u septembru 1990. godine, jedan drugi američki predsjednik najavljuje takođe novi svjetski poredak što je prihvaćeno u određenim dijelovima svijeta. Istina, on je tada samo prihvatio prijedlog koji je u Generalnoj skupštini UN 1988. godine, iznio M. Gorbačov po kojem je u posthladnoratovskom vremenu svjetski mir moguć jedino “ako čovječanstvo uspostavi konsenzus, ako se krene ususret novom svetskom poretku.”⁷ Međutim, za razliku od W. Wilsona, George Bush stariji, nikad nije dao objašnjenje šta to podrazumijeva *nekakva vizija* novog svjetskog poretka obzirom da “vizije ionako nisu bile njegova vrlina.”⁸ U to vrijeme intenzivira se naime, uticaj neokonzervatizma u politici SAD-a pa mnogi pretpostavljaju da je on samo rekao ono što misle bankari sa *Wall Street-a*.

Prema H. Kisindžeru svjetski poredak u pravom smislu nije nikad postojao obzirom da je uvijek bilo zemalja koje se u takve aranžmane nisu uključivale iz određenih razloga niti su ih uvažavale. On smatra da ono što predstavlja svjetski poredak u našem vremenu, razvijeno je u Zapadnoj Evropi 1648. godine, na mirovnoj konferenciji u oblasti Vestfalije (Münster i Osnabrück) “bez bilo kakvog angažovanja ili čak svesti većine drugih kontinenata ili civilizacija.”⁹ U tom kontekstu on smatra da je danas važeći svjetski poredak ustvari modernizovani Vestfalski sporazum sa ugrađenim neintervencionizmom u interne stvari drugih država, što eliminiše *casus belli*.

Kao oponent Kisindžerove *realpolitike*, ali i nekih drugih sličnih promišljanja svjetskog poretka F. Fukujama pokušava osporiti argumente da se globalni poredak u 21. stoljeću mora zasnivati na suverenitetu država u *svetu koji se pomalja* jer jednostavno ne odgovara i neće biti dovoljan da ispuni potrebe legitimnosti i efikasnosti u međunarodnom djelovanju u budućnosti navodeći niz ograničenja.¹⁰ Rješenje je, po njemu u stvaranju novih i prilagođavanju postojećih institucija novonastalim međunarodnim okolnostima. Ovdje se svakako postavlja pitanje, da li on kao *realni wilsonovac* ne očekuje previše od međunarodnih institucija.

Poznati američki politolog Dž. S. Naj (Nye) u jednom svom ranijem radu prezentuje tri pristupa interpretaciji svjetskog poretka koji “mogu

⁷ I. Bremer, *Supersila, tri moguće uloge Amerike u svetu*, CIRSD, Beograd, 1915., str. 30.

⁸ H. Küng, *Svjetski etos za svjetsko gospodarstvo*, Intercon, Zagreb, 2007., str. 126.

⁹ H. Kisindžer, *Svjetski poredak*, Klub PLUS, Beograd, 2014., str. 6.

¹⁰ Šire u: F. Fukujama, *Amerika na prekretnici*, CID, Podgorica, 2007., str. 140.

biti od pomoći i neophodni u razumevanju međunarodne politike u svetu koji je menja.”¹¹ Realistički pojam poretka pretpostavlja strukturu i raspodjelu moći između država u međunarodskom sistemu, dok je liberalni koncept u određenoj relaciji sa demokratijom, ljudskim pravima i institucijama, a konstruktivistički koncept naglašava osjetljivost na socijalne i kulturne promjene. Po njemu “poredak će biti osiguran realističkom koncepcijom ravnoteže snaga među državama, ali i liberalnim konceptom međunarodnih institucija.”¹² U svom drugom kasnijem radu, isti autor dopunjava u izvjesnom smislu ove svoje teze u kontekstu moći i protežira sintezu realista i liberala (liberalni realizam) odnosno, definiše ulogu liberalno realističke strategije u međunarodnim odnosima koja bi uklopila *tvrdu moć* u *meku*, a sve zajedno u *pametnu moć*, “sličnu onoj koja je dobila Hladni rat”.¹³ Iz ovog proizilazi naravno, da tradicionalno razumijevanje moći u međunarodnim odnosima sa isključivo tvrdog vojnog stanovišta, po autoru treba smatrati donekle prevaziđenim u vremenu dinamičnog razvoja telekomunikacija i informacionih tehnologija i intenziviranja transnacionalnih problema na globalnom nivou. Ostaje međutim, problem eksplicacije negativnih parametara meke moći kao i ključnih postavki Morgentauove teorije tvrde politike moći u međunarodnoj politici uslovljene egoističkim nagonima za sticanje moći. To međutim, može biti šira tema koja prevazilazi okvire diskursa o novom svjetskom poretku.

Međunarodni poredak je do sada uvijek bio temeljen na hegemoniji ili ravnoteži moći. No i dalje vrijedi pravilo, kako to većina eksperata iz međunarodnih odnosa smatra da mora ipak postojati globalni nadzor, ali i dati historijski okvir. “Uostalom, nisu li upravo barbari a ne dobro organizovano Perzijsko carstvo, doveli do pada Rima”.¹⁴ Svijetom će (prema anglosaksonskim autorima) i dalje upravljati isključivo bogati u skladu sa davnašnjom čerčilovskom vizijom: “Vladavina na svijetu mora biti povjerena zadovoljnim nacijama koje za sebe ne žele ništa više od onog što imaju. Kad bi svijetom ravnala kakva gladna nacija, uvijek

¹¹ J. S. Nye, *Kako razumjevati međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006., str. 341.

¹² Ibid.

¹³ J. S. Nye, *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012., str. 275.

¹⁴ R. Cooper, *Slom država, poredak i kaos u 21. stoljeću*, Profil International, Zagreb, 2009., str. 87.

bi postojala opasnost od novih sukoba”.¹⁵ Nije za očekivati korekciju višestoljetnih nepravdi niti redistribuciju ranije opljačkanih resursa nerazvijenih zemalja, nego samo deklarativno definisanu pravednost u vremenima koja dolaze. Ostaje dakle, zadatak da se politika moći u ovom stoljeću koliko-toliko uskladi sa “novim, ljudskijim etičkim mjerilima prepoznatljivim već u idejama Platona, biblijskom moralnom zakonu i prirodno-pravnoj tradiciji”¹⁶ odnosno, da se pri projektovanju budućnosti čovječanstva ispoštuju što više univerzalni etički primjeri pravednijeg svjetskog poretka. Imajući to u vidu ipak jedno ovakvo promišljanje: “Kada sve zemlje budu učestvovala u upravljanju svetskom zajednicom onda neće biti mesta diskriminaciji, agresiji i hegemoniji i svaka nacija će biti u prilici da realizuje svoje mogućnosti”¹⁷ djeluje utopijski i suviše daleko od realnog poimanja međunarodnih odnosa.

Novi svjetski poredak kao termin podrazumijevao bi inovirano globalno stanje relacija u okviru svjetske zajednice u novim okolnostima i kao fenomen bi predstavljao novu fazu evolucije kao odraz stanja i gigantskih i dubokih pomjeranja koja su u toku na svjetskoj političkoj i ekonomskoj sceni. Kao produkt historijskih prilika i izazova to je veoma kompleksan historijski proces suštinske transformacije principa, kriterija, institucija i struktura na kojima se zasniva sveukupni međunarodni razvoj. Priroda i dinamika svjetske privrede tokom druge decenije XXI stoljeća stvaraju poseban ambijent i raspored snaga u borbi za novi svjetski poredak što bi moglo potrajati vjerovatno do sredine sljedeće decenije. Danas se više nego ikad aktuelizira pitanje preraspodjele moći i uticaja u svijetu, a samim tim i pitanje novih principa, mehanizma i institucija međunarodnog poretka. U proteklih nekoliko decenija je naime, nastalo svjetsko društvo koje ima potrebu za osmišljenim preuređenjem svijeta i novom vrstom koordinacije koju ne može da zadovolji postojeći sistem globalnih institucija.

Koncepcija jedinstva svijeta, univerzalni karakter antičkog kosmopolisa nije danas sporno pitanje u naučnoj literaturi, ali se ipak ne može prognozirati da će naredna geopolitička tranzicija iz jednog u drugi svjetski poredak (koji se već nazire) dovesti do bolje osmišljenog

¹⁵ N. Chomsky, *Novi i stari svjetski poretci*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004., str. 12.

¹⁶ H. Küng, *Svjetski etos za svjetsku politiku*, Intercon, Zagreb, 2007., str. 81.

¹⁷ Poziv iranskog predsjednika za stvaranje novog svjetskog poretka na konferenciji nesvrstanih u Teheranu (prema: *Politika*, Beograd, 31. 8. 2012.)

preuređenja svijeta. Međutim, primijenjeno na realnost međunarodnih uslova početkom XXI stoljeća, većina uglednih savremenih političkih analitičara i historičara, mišljenja su da nastupa “razdoblje globalne promjene bez presedana, trenutak kad je jedno poglavlje završilo a drugo započelo – za nacije; za kontinente; za cijeli svijet”.¹⁸ Ovaj proces podrazumijeva u svojoj suštini mijenjanje svijeta i treba da ima po pravilu revolucionarni karakter.

2. Kraj unipolarne hegemonije, uzroci stagnacije i moguća nova uloga SAD u svjetskom poretku

Na kraju Hladnog rata SAD su izašle kao neprikosnovena hipersila i izgledalo je da će to dugo potrajati. U samim SAD se njihova uloga u svijetu odranije, a posebno tada doživljavala u političkim, ali i u mitološko-religijskim kategorijama (mesijanska nacija, nosioci novog svjetskog poretka, čuvari slobode i ljudskih prava, itd.). Međutim, ta *slatka obmana historije* je relativno kratko trajala. Američki politički analitičari koji imaju široko znanje i analitički uvid u to šta se događalo u njihovoj zemlji, kao ključne razloge pada uticaja SAD u svijetu, navode globalnu tranziciju, uspon ostalih, rast *drugaćijih* ili pak ukazuju na silaznu putanju američke moći usljed drugih razloga (velika spoljna zaduženost, deindustrijalizacija, *outsorsovane* tehnologija budućnosti, nepotrebni ratovi, itd.). Po nekima od njih, SAD će ostati još nekoliko decenija vodeća svjetska sila, ali ne trebaju niti mogu voditi svijet same. Svijet u kome su dominirale polako nestaje. Slijedi dakle, preraspodjela svjetske moći pri čemu primat imaju dosadašnji pasivni sudionici vladajućeg svjetskog poretka.

Danas je na jednoj strani manje-više ekspanzivni ekonomski razvoj u Aziji i Latinskoj Americi, a s druge konsolidacija i stagnacija u SAD-u i Evropi. Globalna transformacija fokus okreće prije svega istočnoj Aziji. Taj region nakon ranijeg ekonomskog uspona Japana i nekoliko manjih zemalja na rubu Pacifika, a sada i Kine, igrat će sve važniju ulogu u preraspodjeli globalne političke i ekonomske moći. “Novi svjetski poredak se doista uspostavlja, ali on se konstruiše na sastancima u Aziji i Evropi na koje Amerikanci nisu pozvani”.¹⁹ Kako je to formulisao jedan

¹⁸ M. Laitman, A. Uljanov, *Vodič za novi svijet*, Antibarbarus, Zagreb, 2013., str. 12.

¹⁹ Dž. R. Sol, *Propast globalizma i preoblikovanje sveta*, Arhipelag, Beograd, 2011., str. 294.

američki pisac, svako se mora uklopiti u novu globalno dominantnu realnost *kapitalističke religije* gdje je politički i intelektualni uticaj novca preovlađujući. “Ako je 21 vek bio *vek-ideologije* i *američki vek* mislim da je gotovo izvesno da će 21 vek biti *azijski vek* i *vek identiteta*”²⁰, odnosno slijedi “rekvijem za američki vijek.”²¹

Istraživanja globalnih promišljanja o budućnosti svijeta koje je proveo jedan američki institut ukazuje da su većina ljudi u svijetu uvjereni da će Kina u dogledno vrijeme preuzeti od SAD ulogu vodeće svjetske sile obzirom na njen ekspanzivan razvoj posljednjih decenija i prognoze daljnjeg rasta. Međutim, planetarni imidž SAD, po ovom istraživanju još je znatno bolji od kineskog, uglavnom zbog respekta prema ljudskim pravima (često više deklarativno nego stvarno) i slobodama ugrađenim u njihov sistem.

Što se tiče uzroka stagnacije SAD, njihovu demokratsku kredibilnost je unazadilo po Bžežinskom prije svega kumulativno uključivanje rasne i religijske dimenzije u *rat protiv terorizma* i “nepotreban irački rat koji je trebalo izbeći”.²² On smatra, međutim, da za njih ipak zasad nema djelovotvorne zamjene u bliskoj budućnosti “jer one poseduju kapacitet da vladaju i mekim i tvrdim dimenzijama međunarodne moći”.²³ Kad je pak riječ o daljnoj budućnosti on međutim, nije više tako siguran. “U političkim odnosima vrijedi isto pravilo kao i u životu. Sve je prolazno”.²⁴ Stoga je po njemu za očekivati u budućnosti globalno zajedništvo sa globalnim interesima u kome je poželjna transformacija američke hegemonije. U takvu transformaciju vjeruje i P. Kenedi bez obzira na očekivane globalne tektonske promjene na relaciji istoka i zapada, ali smatra da bi američki politički establišment mogao utjecati da ona bude manje nasilna i neprijatna. “To uopšte nije loša ideja, čak i za starog *deklinistu* poput mene.”²⁵ On smatra da je logično da SAD u budućnosti ne izgube mnogo više nego druge zemlje i osporava *klimavu*

²⁰ D. Mojsi, *Geopolitika emocija*, Clio, Beograd, 2012., str. 5.

²¹ R. Kohen, *The New York Times*, International Report, September 2018.

²² L. Bžežinski, *Amerika-Kina i sudbina sveta*, Albatros plus, Beograd, 2012., str. 35.

²³ Ibid.

²⁴ Z. Brzezinski, *Američki izbor, globalna dominacija ili globalno vodstvo*, CID Podgorica, 2004., str. 144.

²⁵ P. Kenedi, *Moć Amerike je u opadanju*, NSPM Beograd, 4.03.2010. (prema *The Wall Street Journal*, 14. 01. 2009.)

pretpostavku da bi se to moglo dogoditi. P. Samuelson²⁶ je još poodavno stagnaciju SAD stavio u historijski (“Carstva rastu i padaju. Nekad su svijetom vladali Rimljani ali ih je uništila invazija barbara.”), a zatim u ekonomski kontekst (“Taj pad je možda više dobra nego loša stvar.”) obrazlažući to nadom da neće pasti američka produktivnost nego će druge zemlje postati manje tehnološki inferiorne u odnosu na SAD.

U intelektualnim diskursima u SAD se često polemicalo o tome da li su savremene SAD specifična imperija i kakva im je u tom kontekstu budućnost odnosno da li ih čeka sudbina neke od ranijih imperija prije svega Rimskog carstva. Kao što je nekad konstatovao poznati enciklopedist “u osnovi povesnog kretanja nalaze se zakonitosti koje proizilaze iz posve prirodnih i društvenih faktora.”²⁷ Shodno tome, osnovni uzroci propasti Rima (kao uostalom i mnogih drugih imperija) su bili vojna prenapregnutost, unutrašnja dekadencija, pretjerani raskoš, nemoral, itd.). Po prvom pitanju N. Ferguson prezentuje veoma širok dijapazon mišljenja američke intelektualne elite. Tako npr., po C. Beard-u SAD ne smiju biti Rim ili Velika Britanija, po P. Buchananu-u SAD ne slijede Rim a bez obzira što su se odrekle britanske imperije sada je oponašaju, dok je A. Bachevic eksplicitan u tvrdnji da je “Amerika imperij svidjelo se to nekom ili ne.”²⁸

Što se drugog pitanja tiče treba naglasiti da je T. Harris početkom ovog stoljeća između ostalih izrazio izvjesnu bojazan da bi «američka imperija jednog dana mogla poći stopama Rima»²⁹ što mnogi opovrgavaju bez obzira što današnje SAD karakterišu neke slične *zakonitosti* kao nekadašnje Rimsko carstvo. Tako se npr. J. S. Nye (Naj) poziva na mišljenje jednog američkog historičara da nije relevantno komparirati dalje vremenske epohe i, ne bez ironije zaključuje “da se proroci sudnjeg dana služe rimskom i britanskom analogijom da bi pratili opadanje američke hegemonije”³⁰ te detaljno obrazlaže razlike savremene

²⁶ D. Buvač, *Ekonomika sa srcem*, A. Cesarec, Zagreb, 1990., str. 230–231.

²⁷ Monteskje, *Razmatranje o uzrocima veličine Rimljana i njihove propasti*, Utopija, Beograd, 2004., str. 4.

²⁸ N. Ferguson, *Kolos, uspon i pad američkog imperija*, Profil Multimedija, Zagreb, 2011., str. 47.

²⁹ R. Harris, *Senka Rima nad Vašingtonom* (u istoimenoj monografiji), Filip Višnjić, Beograd, 2002., str. 2.

³⁰ J. S. Nye, *Budućnost moći ...*, str. 187.

američke situacije i one u starom Rimu u petom stoljeću.³¹ Čini se da je uticajni američki politolog J. S. Naj i najveći optimist kad se radi o predviđanju globalne budućnosti SAD te je po njemu *vjerovatno netačno* da će se pad ove zemlje dogoditi u 21. stoljeću. On smatra da “jezik *pada* izaziva pomutnju”³² obzirom da će se SAD u ovom stoljeću suočiti samo s usponom drugih zemalja. “Nadalje, svijet će biti suočen s većim brojem novih transgraničnih pitanja koja će zahtijevati *dijeljenje* moći s drugima, radije nego njeno nametanje drugima.”³³ Sigurno je dakle, da će se uloga SAD tokom 21. stoljeća mijenjati i da će one morati, koliko bude moguće parirati *usponu drugih* te da će se u skladu s tim mijenjati i njihova moć (ekonomska, demografska i vojna) pa se s razlogom postavlja pitanje da li je ova tvrdnja *izrazito uvjerljiva*.

Interesantna su u ovom kontekstu i dva rezonovanja F. Zakarije u dimenziji vremena. U vrijeme globalne finansijske krize 2008. godine, on je mišljenja da SAD nisu u osnovi ekonomski slaba zemlja bez obzira na određene slabosti (zastario i krut politički sistem, partikularni interesi, robovanje novcu, itd.). No, dolazi do promjene *prirode međunarodnog poretka* usljed čega slabi i američka dominacija u svijetu koji ipak ne postaje antiamerički. “Međutim, ulazimo u postamerički svet: on se definiše i njime se upravlja s raznih mesta a u tome učestvuju razni narodi.”³⁴ Deceniju poslije, kad politički establišment SAD sve čini da transformiše međunarodni poredak (a takvu *ideološku misiju* podržavaju svakako i Kina i Rusija) protežira se teza da je “Amerika umorna od predvođenja zapadnog sveta”³⁵ pa su stoga neophodni politički i ekonomski pregovori između velikih sila o uređenju svijeta. F. Zakarija, u skladu s tim konstatuje da je danas prisutan trend pada američkog uticaja (a ne moći) u svijetu “obzirom na pad njihove želje i kapaciteta da oblikuju svet.”³⁶ Protežirajući tu tezu neki uticajni američki intelektualci su dosta jasni kao npr.: “Vreme je da se objavi nova deklaracija

³¹ Šire: J. S. Nye, Jr, *Je li došao kraj američkom stoljeću*, MATE d.o.o., str. 71–72.

³² J. S. Nye, Jr, *Je li došao kraj ...*, str. 114.

³³ Ibid.

³⁴ F. Zakarija, *Post-američki svet*, Heliks, Smederova, 2009., str. 4.

³⁵ Izjava jednog od savjetnika predsjednika SAD na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu, početkom 2017. godine (prema *Politika*, Beograd od 4. 6. 2017.)

³⁶ F. Zakarija, *Opadanje američkog uticaja – velika globalna priča našeg doba*, NSPM Beograd od 3. 1. 2018., (prema *Washington post*-u od 28. 12. 2017.)

o nezavisnosti – proklamacija kojom se Amerikanci oslobađaju odgovornosti za rješavanje tuđih problema.”³⁷ Važno je ovdje istaći da se taj specifični mogući američki izolacionizam posljednjih godina sve češće potencira u političkim i akademskim krugovima, odnosno protežira situacija u kojoj bi SAD prestale da igraju imperijalnu ulogu što po nekima odražava i težnju većine američkih građana. U tom slučaju međunarodni poredak može biti više pluralan, regionalni i hibridni pa se može dogoditi da svijet bude suočen sa kompleksnim izazovima (protekcionizam, nacionalizam, razni fundamentalizmi, itd.). Takav poredak u kome bi neamerički svijet bio prepušten spontanitetu (ma kakav on bio) teško da može dugoročno osigurati globalnu stabilnost. Iz tog jasno proizilazi da će svijet i ubuduće trebati *upravitelja*. “Kao što je Michael Maldenbaum opisao američku ulogu, druge će je zemlje kritizirati, no *nedostajat će im kad ona nestane*. Još važnije je kako još uvijek nije nestala”.³⁸

Svijetu će, smatraju mnogi globalni planeri, i dalje biti potrebna koliko-toliko uspješna privreda SAD. Čak, iako ova zemlja i ne izgradi sopstveni kapacitet za globalno vođstvo u novim uslovima. “Amerika ne mora biti najuspješnije gospodarstvo, ali mora sudjelovati u utrci, biti dio čopora, ako treba imati ulogu koju jedino ona može imati”.³⁹ Da li će ta njena uloga biti aktuelna u bipolarnom svijetu (SAD-Kina) ili će ponovo u igri biti ravnoteža moći nakon unipolarne faze SAD, posebno je pitanje.

3. Uspon Kine i njeno pozicioniranje u svjetskom poretku

O Kini, kao novom gravitacijskom središtu globalne ekonomije u vremenu u kome se događa *veliki povratak Istoku*, mnogo se piše posljednjih godina. Povodi tome su različiti, a prije svega je tu njen ubrzani rastući uticaj u globalnoj ekonomiji. Kina je danas globalna ekonomska supersila, lokomotiva globalnog ekonomskog rasta, zemlja sa drugom ekonomskom snagom i drugim mjestom u svjetskom izvozu, zemlja sa najvećim spoljnotrgovinskim suficitom i najvećim deviznim rezervama te zemlja čiji je ekonomski rast decenijama najviši u svijetu.

³⁷ I. Bremer, Op. cit., str. 15.

³⁸ J. S. Nye, *Je li došao kraj ...*, str. 99.

³⁹ L. Thurow, *Glavom o glavu*, Mladost, Zagreb, 1993., str. 185.

Da bi bila globalna supersila neka zemlja mora ispunjavati određene preduslove tj. biti dovoljno velika da bi u određenoj mjeri uticala na svjetska zbivanja, biti stabilna na unutrašnjem planu, biti ekonomski dinamična da bi u značajnijoj mjeri uticala na nivo globalnog rasta i biti otvorena za robne i kapitalne tokove utičući time i na druge zemlje. Savremena Kina (sa SAD i EU) ispunjava sve te preduslove. Ona je teritorijalno četvrta zemlja u svijetu (iza Rusije, Kanade i SAD), a ima skoro 5 puta više stanovnika od SAD, 9 puta od Rusije i 42 puta od Kanade.

Kina je specifična zemlja koja se po mnogo čemu ne uklapa u važeće zapadne standarde pa je stoga i teško razumljiva zapadnim ekspertima međunarodnih odnosa. Naime, njena spoljna politika od davnih vremena odstupa od teorijske tradicije i normi engleske i drugih zapadnih škola mišljenja o međunarodnim odnosima, a nije ni *uređena* u duhu prosvjetiteljskog racionalizma te se kao takva i drukčije geopolitički i geoekonomski pozicionira u ambijentu savremenog svjetskog poretka.

U centru eksplikacije savremenog ekonomskog rasta, kineski ekonomisti ističu neokonfučijanske vrijednosti odnosno, novo razumijevanje neokonfučijanizma kao podloge kineskog razvojnog modela. “Nasuprot sociološkim klišejima o protestanskim vrijednostima koje su bile glavni faktor razvoja kapitalizma na Zapadu, kapitalistička restauracija u Kini, podlogu nalazi u nasleđu konfučionizma.”⁴⁰ Interesantno je da se u posljednje vrijeme pojavljuje i dosta evrocentrična teza po kojoj je konfučijanizam, u mnogo čemu, a prije svega po veberijanski koncipiranoj radnoj etici komparabilan sa protestantizmom mada se ovaj pojavio više od dva milenija poslije. Kina je bila visoko razvijena zemlja, otvorena prema svijetu već u srednjem vijeku. Međutim, u vremenu dinastije Ming, Kinezi su odlučili da *svijetu okrenu leđu* pa je uslijedilo nazadovanje. Po P. Kenediju ključni element u tom kineskom povlačenju iz svijetu bio je “krajnji konzervativizam konfučijanske birokratije – konzervativizam koji je pojačan u Ming periodu zbog odbojnosti prema promjenama koje su im ranije nametnuli Mongoli.”⁴¹ Interesantno je istaći da je samo malo kasnije “centralizovani, despotski i zaoštreno ortodoksan sistem po svom stavu prema inicijativi”, zavladao (prema P. Kenediju) i u Osmanskom carstvu iza Sulejmana al-Kanunija.

⁴⁰ H. Čeng, *Veliki povratak Kine na svjetsku scenu*, *Le Monde diplomatique*, (hrvatsko izdanje), kolovoz, 2015.

⁴¹ P. Kenedi, *Uspon i pad velikih sila*, CID, Podgorica, 2003., str. 27–28.

Sinolozi često naglašavaju da je Kina u naučnom i tehničkom pogledu u periodu od prvog do petnaestog stoljeća bila ispred Evrope. Mnogi kineski izumi (kompas, barut, štampa, itd.) su imali uticaja i na evropski razvoj. "Tek nakon znanstvene revolucije, u kasnoj renesansi Evropa je naglo stekla prednost."⁴²

Početakom 1980-ih kineski lider Deng Sijoaping (nakon Maovog doba i Kulturne revolucije) pokreće *socijalističku tržišnu reformu* nakon čega započinje ekspanzivan ekonomski razvoj zemlje pa se javljaju i mišljenja da bi Kina mogla povratiti svoju nekadašnju poziciju. Optimističke prognoze brzog ekonomskog rasta u budućnosti, prema savremenim kineskim režimskim ekonomistima zasnivaju se uglavnom na rezultatima dosadašnjeg tempa ekspanzivnog kineskog razvoja. Oni međutim, ne zalaze u suštinu svih ekonomskih performansi iz čega proizilaze i suviše optimistički i neargumentovani zaključci kao npr.: "Nijedna zemlja osim Kine nije uspjela da sačuva godišnji rast od 9% tokom više od tri decenije ili duže. Može li Kina da nastavi tako brzi rast još dvije decenije ili čak duže? Može."⁴³ Slično tvrdi i direktor Kineskog instituta za historijska istraživanja navodeći podatke nacionalnog statističkog biroa prema kojima je prosječan godišnji rast privrede Kine od 2003. do 2011. godine, bio 10,7%, tri puta viši od rasta svjetske privrede u tom periodu pa bez ikakvih razvojnih performansi zaključuje: "Do sredine XXI veka kad nova Kina bude slavila stogodišnjicu postojanja, program modernizacije uglavnom treba da bude završen i Kina treba da postane prosperitetna, jaka demokratska i kulturno razvijena socijalistička država."⁴⁴

Ovakva rezonovanja kineskih ekonomista u akademskim ekonomskim krugovima na Zapadu (pogotovo u anglosferi) se najčešće smatraju previše optimističkim i bez validnih argumenata. Smatra se naime, da prema raspoloživoj empiriji kineska ekonomija već počinje znatno usporavati. Pored investicijskog zaduživanja kočnica budućeg ekonomskog razvoja bi mogla biti i nedostatak demokratije, slabe institucije, produženi pad produktivnosti, subvencije nekim državnih firmama, ljudska prava, etnički konflikti, itd. Usporavanje kineskog ekonomskog rasta sa 10,6% (2010.) na oko 6,5% (2017.) bi se moglo produžiti i u narednim godinama. Na Zapadu se posebno sumnja u to da *posvećena kineska*

⁴² J. Needham, *Kineska znanost i Zapad, Školska knjiga, Zagreb, 1984.*, str. 17.

⁴³ Dž. J. Lin, *Demistifikacija kineske ekonomije*, Albatros plus, Beograd, 2016., str. 20.

⁴⁴ L. Ven, *Savremeno kinesko društvo*, Albatros plus, Beograd, 2015., str. 21.

demokratija (kako se smatra u Kini) nudi novi put naprijed i optimalni model ekonomskog rasta. “Usred te pompezne retorike nije naodmet postaviti pitanje: ‘Šta zapravo podrazumeva takav model ekonomskog i političkog razvoja i da li je on zaista bolji od alternativnih mogućnosti?’”⁴⁵

Ostavljajući po strani ove kineske i anglosaksonske ekonomsko-razvojne prognoze može se primijetiti da su u najnovije vrijeme i kineski i strani eksperti uglavnom saglasni o tome da će Kina i ubuduće biti globalna ekonomsko razvojna lokomotiva, ali će međutim, morati modificovati i usporiti svoje razvojne tokove obzirom na nužne reforme koje treba izvršiti u svom razvojnom modelu odnosno, osloniti se primarno na domaću potrošnju u odnosu na izvoz i ući u fazu *sporijeg ali održivijeg rasta*. To uključuje i sveobuhvatnu transformaciju u ekonomskoj sferi te ublažavanje različitih društvenih suprotnosti odnosno, ublažavanje neravnoteže i nejednakosti između ruralnih i urbanih regija, bogatih i siromašnih slojeva, itd. Sve to treba ubrzano rješavati da bi se izbjegla tzv. *zamka srednjeg nivoa dohotka* koja je ranije pogodila neke azijske zemlje.

Strani i kineski analitičari su dobrim dijelom saglasni i kad se razmatra ekoproblematika savremene Kine. Ubrzani rast u ovoj zemlji podrazumijeva naravno i enormnu tražnju svih energenata kojima je zemlja dosta siromašna. Izuzetak su nekoliko ugljarskih bazena pa je Kina najveći svjetski proizvođač (46% svjetske proizvodnje u 2017.) i potrošač (51% svjetske potrošnje u 2017.) ovog energenta⁴⁶ pri čemu se ugaj ekstrahuje i iz suboptimalnih ležišta obzirom da je transport često lokaciona dominanta. Finalizacija uglja u termokapacitetima bez adekvatnih ekostandarda izaziva dramatične posljedice. U borbi sa aerozagađenjem Kina “dobija poneku bitku ali ne dobija rat.”⁴⁷ “Svjetska banka procenjuje da usljed emisija različitih spoljnih zagađivača godišnje u Kini prerano umre između 350.000 i 400.000 ljudi.”⁴⁸ Ako se ova tema stavi u širi kontekst globalnih ekonomskih i političkih okolnosti odnosno, razmatra kao specifičan problem globalnog korporacijskog kapitalizma onda se vjerovatno treba složiti sa rezonovanjem jednog američkog eksperta iz ove oblasti koji doslovno navodi: “Moramo priznati da je veliki dio kineskog zagađenja *naše zagađenje*. Isto se može

⁴⁵ P. Bradham, *Project Syndicate*, 2017. (prema NIN od 7/12/2017).

⁴⁶ Prema *BP Statistical Review of World Energy*, June 2018.

⁴⁷ *The Economist*, December 16, 2017.

⁴⁸ F. Bergston et al., *Uspon Kine*, Službeni glasnik Beograd, 2011., str. 207.

reći i za socijalne uslove. Mi kupujemo namirnice proizvedene u tim fabrikama. Tražimo radnje sa najnižim cenama, a najveći deo proizvoda u njima dolazi iz fabrika u Kini koje zagađuju okolinu. Da nije bilo Sjedinjenih Američkih Država i globalnih korporacija ne bi bilo ni kineskog ekonomskog čuda.”⁴⁹

U mnogobrojnim diskursima o budućem svjetskom poretku *pax sinica* kotira veoma visoko. Da bi se to ostvarilo Kina će morati pored ekspanzivnog ekonomskog rasta u budućnosti da ostvari najprije internu stabilnost u okviru svojih granica. Naime, obzirom na kinesku veličinu i specifičnost njene historije kod prognoze budućeg razvoja ove zemlje moraju se uzeti u obzir bar dva dodatna faktora. “Jedan je njen aspekt kao tranzicione privrede; drugi je njena multietnička heterogenost.”⁵⁰ Kad se radi o unutrašnjem stabilitetu to zahtijeva niz promjena, obzirom da je milenijska tradicija kineske civilizacije visokocentralizovana administrativna država koja nameće svoja pravila i u kojoj Han Kinezi tradicionalno nastoje i danas kao i tokom cijele pisane historije hanizirati odnosno, manje ili više nasilno asimilirati pripadnike iz kineskog *etničkog mozaika*. Treba imati u vidu da su za Kineze sve manjinske nacionalnosti ustvari *manjine jedne te iste nacionalnosti*, tj. kineske čiju većinu predstavlja Han narod pa su svi pokoreni narodi vremenom asimilirirani, ili brojčano svedeni na minimum. Tako oni već decenijama nasilno mijenjaju populacijsku strukturu Tibeta i uništavaju njegov identitet. Slično se događa i u Sinkjangu (ranijem Istočnom Turkestanu). “Kao i u Tibetu, Kina je preselila milione ljudi u Sinkjang kako bi domicilno muslimansko stanovništvo pretvorila u manjstvo u njihovoj vlastitoj zemlji.”⁵¹ Uz različite oblike diskriminacije⁵² slijede i *politički logori za indoktrinaciju* odnosno, masovno *prevaspitavanje* manjinskih naroda (koje Han Kinezi s omalovažavanjem smatraju varvarima). U slučaju Sinkjanga (strateške teritorije i *zemlje kineske kolonizacije*), je već duže vremena aktuelna i *sinizacija islama* (što muslimanski lideri u svijetu nezainteresovano posmatraju). To naravno može biti posebna šira tema.

⁴⁹ Dž. Perkins, *Nove ispovesti ubica ekonomija*, Babun, Beograd, 2017., str. 261.

⁵⁰ S. Ischimura, *Japan i Azija, privredni razvoj, izgradnja nacije*, ECPD, Beograd, 2016, str. 81.

⁵¹ E. S. Margolis, *Rat na krovu svijeta, sukob koji će odrediti gospodara Azije*, Arnis Prit, Sarajevo, 2005., str. 312–13.

⁵² Šire na ovu temu između ostalog u: *Le Monde diplomatique*, august 2009., *The Economist*, January 17th 2015., itd.

Komparišući današnju sinifikaciju Tibeta i Sinkjanga sa nekadašnjom anglosaksonizacijom većeg dijela Sjeverne Amerike, američki analitičari i historičari se trude da u ovom slučaju ne naglašavaju genocid (mada, je on po njima više nego očit) i da se “odreknu pretenzija na moralnu superiornost”⁵³, obzirom da su preci Han naroda *propustili da masakriraju* starosjedilačko stanovništvo za razliku od njihovih predaka koji su oteli kontinent i uništili indijanska plemena.

Etnički i kulturni konflikti u današnjoj Kini, kao i svugdje u svijetu, vuku svoje korijene iz prošlosti te se sve više aktuliziraju određena historijska pitanja pri čemu dominira odbacivanje tradicije autoritarizma bez obzira koliko on bio važan na opstanak cjelovite države odnosno, izgradnja moderne neautoritarne države uz pravedniju raspodjelu regionalnih resursa, prava na različitost, prava na autonomiju, itd., što itekako može uticati na kineske globalne planove.

Na spoljnom planu (kad se radi o eventualnom globalnom vođstvu) u Kini bi se takođe moralo mnogo toga promijeniti. “Kina ima karakteristična shvatanja, ukorijenjena u dugoj istoriji, o organizaciji privrede i društva i vlade i o tome kakav je pravi odnos između njih”.⁵⁴ Zapadni geostratezi i analitičari smatraju da kineski cilj u budućnosti tj. utjecaj na globalne političke i ekonomske tokove i dalje forsiranje ubrzanog ekonomskog razvoja (što je interes i globalne ekonomije) zahtijeva obavezno i odgovarajući politički legitimitet u očima drugih (prije svega susjednih) naroda. Promjene bi podrazumijevale najprije drugačiju samoprezentaciju Kine, ne kao središte svijeta po kojoj će se vremenom svi u okruženju i šire inkorporirati u kinesku civilizaciju (kao nekad mongolska i mandžurska dinastija) nego kao jednu od brojnih zemalja kojima je ona globalni predvodnik. To znači prije svega, odbaciti ideje pankonfučijanizma i *Velike Kine* koja objedinjuje *sve što je pod Nebom* i krenuti putem modernizacije društva i privrede ne ostavljajući po strani pitanje ljudskih prava i sloboda. Tek u tim uslovima *pax sinica* ima realne izgleda. Teško je zamisliti šta bi moglo biti u obratnom slučaju.

⁵³ E. Snou, *Kina, drugi deo*, Sedma sila, Beograd, 1967., str. 245.

⁵⁴ D. Rodrik, *Paradoks globalizacije*, Službeni glasnik, Beograd, 2013., str. 232.

4. Odnosi Sjedinjenih Američkih Država i Kine u budućnosti: mogućnosti izbjegavanja Tukididove zamke

Prema onome kako se njen establišment danas zvanično izjašnjava, Kina ne želi centralnu ulogu u svjetskom poretku, ne teži globalnoj hegemoniji i ne želi preuzeti liderstvo od SAD (izuzev ako joj ono bude nametnuto) već se želi *usredsrediti* na vlastiti razvoj. Njen glavni cilj je izmjena pravila formulisanih od strane SAD nakon Drugog svjetskog rata koja u suštini odražavaju američki hegemonizam i *American Way of Living*. Njen predsjednik je na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu početkom 2017. godine, bio sasvim jasan: “Želimo da aktivno učestvujemo u reformi sistema vladavine na svjetskom nivou.»⁵⁵ Kina naravno želi svjetski poredak usklađen sa njenim nacionalnim interesima. Većina analitičara su na ovu temu prilično jedinstvenog mišljenja te smatraju da Kini, barem u *dogledno vrijeme*, globalno vođstvo nije imperativ. “Ali njeno stanovništvo od 1,3 milijarde ljudi i brzo rastuće bogatstvo obezbjeđuju da ona projektuje veoma veliku sliku na globalnom ekranu.”⁵⁶ Njena shvatanja na tu temu će se sigurno mijenjati u korelaciju rasta njene moći i utjecaja u svijetu.

Dugo vremena se nagli rast kineske privrede i kineskog uticaja u svijetu nije u SAD-u identifikovao kao prijetnja njihovoj globalnoj dominaciji. Dvije zemlje vežu mnogo zajednički interesi i ciljevi što stvara preduslove za njihovo globalno partnerstvo. Amerikanci su naime, između ostalog itekako zainteresovani da Kina ne prestane otkupljivati njihov dug i da se što duže ne rasterećuje tog duga, a Kinezi nikako ne bi željeli redukciju njihovih investicija. “Za Kinu je još značajniji pristup bogatom američkom tržištu i američkim investicijama.”⁵⁷

Pretpostavljalo se da Kina kao *svjetska radionica* može vremenom promijeniti svoj autoritarni sistem i inkorporirati se u globalnu arhitekturu pod vođstvom SAD-a. Pokazalo se je međutim, da ta arhitektura, u osnovi nastala iza Drugog svjetskog rata, nakon uspona Kine ne odgovara njenim političkim i ekonomskim interesima. Generalna prepravka postojećih, prije svega bretonvudskih institucija nije moguća jer bi urušila ključne pretpostavke američke dominacije, a manje korekture

⁵⁵ *Le Monde diplomatique*, novembre 2018.

⁵⁶ D. Rodrik, *Paradoks globalizacije, ...*, str. 228.

⁵⁷ R. Has, Op. cit., str. 77–78.

ne bi opet zadovoljile kineske ambicije. Postepeno se u SAD-u sve više počela javljati i teza da Kina nosi velike izazove za američku globalnu hegemoniju. *Nesporazumi* su počeli najviše u sferi tehnologije (zabrana kineskim kompanijama da kupuju neke američke firme, zabrana američkim kompanijama da isporučuju komponente kineskim tehnološkim kompanijama, itd.) što se podvodi pod zaštitu američkih interesa i bezbjednosti. Pokazalo se da se kineska strategija *Made in China 2025*, kojom se planira da ova zemlja postane vodeća u 10 industrija (robotika, avioindustrija, električni automobili, itd.) kosi naravno sa američkim interesima jer SAD nemaju namjeru da prepuste mjesto prve globalne tehnološke sile nekom drugom.

Vremenom je došlo do rasta antikineskog sentimenta iz različitih razloga, a posebno je jačanje kineske vojne moći uznemirilo američku javnost⁵⁸ pa se u nekim sinofobnim krugovima u SAD-u sve više protežira teza da Kina predstavlja najveću prijetnju za vodeću poziciju SAD-a u svijetu i njihove ciljeve i interese. Otuda i ovakvo razmišljanje: “Kina koja doživljava brze promene predstavlja najveću šansu i najveću pretnju budućnosti Amerike jer je uveliko na putu da postane najveća ekonomska sila na svetu jer već postoji jaka ekonomska međuzavisnost djevu zemalja i jer uopšte nije jasno kako će ona sama izgledati za možda svega pet godina.”⁵⁹ Za poznatog *doktora za krize*, N. Rubinija najveći geopolitički rizik našeg doba je “izazov održavanja mirnog karaktera uspona Kine.”⁶⁰ Po njemu se stvara *globalno žarište* u Aziji te će trebati mnogo napora u traganju za diplomatskim rješenjima za geopolitičke i geoekonomske tenzije u ovom dijelu svijeta. Jasni izazovi Kine, posebno na ulogu SAD-a kao garanta bezbjednosti u ovom geoprostoru i uopšte na njihovu ulogu u Pacifiku (koja traje preko šest decenija) utiču i na to da transpacifistička politika postaje težište spoljne politike SAD-a, a i američki saveznici u ovom dijelu svijeta očekuju svakako i dalje *bezbjednost*.

Prema jednom kolumnisti londonskog *Financial Times-a* od prije dvije godine “problem svjetskog poretka danas jeste to što su ti bezbjednosni aranžmani sad pod izazovom u sve tri regije usled ruske intervencije u Ukrajini i Siriji i zbog toga što Kina svoja obližnja mora

⁵⁸ Šire vidjeti, na ovu temu između ostalog kod: D. Thompson, *China's Military, It's not Time to Panic. Yet.*, Foreign Policy, March / April, 2010., str. 86–95.

⁵⁹ I. Bremer, Op. cit., str. 204.

⁶⁰ *Project Syndicate*, 2014. prema *NIN*, Beograd od 8. 5. 2014.

pretvara iz američkog jezera u očigledno sporne vode.”⁶¹ Stoga, agresivno ponašanje Kine u ovom geoprostoru otvara pitanje Pacifika kao američkog ili pak kineskog jezera. U ovom drugom slučaju bi po mnogima, vjerovatno uslijedilo *sinificiranje* najvećeg dijela Istočne Azije. Sve je to samo jedan aspekt komplikovane geostrateške igre koja će se još dugo odvijati u pacifističkoj Aziji jer Kina smatra svojim sav akvatorij Južnog kineskog mora osim teritorijalnih voda drugih zemalja.

Mnogi savremeni analitičari procjenjuju da se SAD i Kina danas nalaze na kursu koji vodi u neizbježni sukob. SAD su unipolarni hegemon koji kontroliše mnogobrojne političke i ekonomske globalne tokove dok je Kina sila u usponu pa se nameće pitanje da li u budućnosti između njih može doći do sukoba i borbe za globalnu supremaciju.

Savremeni historičari i politolozi često prave komparacije između sadašnje situacije u kojoj se nalaze SAD i Kina i one antičke od prije 2500 godina u kojima su bile Sparta i Atina uoči Peloponeskog rata. Slavni grčki historičar Tukidid je detaljno opisao tadašnju predratnu situaciju kao i jednu fazu rata između Atine i Sparte koji se vodio od 431–403 godine p. n. e., (neposredno nakon rata sa Perzijom) radi vođstva u tadašnjem helenskom svijetu. Atina je tada bila sila u usponu, a Sparta sila koje je željela da održi status quo i poziciju na vrhu u Heladi. One su imale različite poglede na svijet usljed plemenskih razlika, a u Atini tog doba se razvijala demokratija dok je Sparta čuvala svoje aristokratsko uređenje. Rast moći Atine i strah od toga da bi ona mogla potpuno prevladati u helenskom svijetu činio je rat između njih neizbježnim. Tukidid to jasno objašnjava: “Najistaknutiji uzrok, ali onaj o kome se najmanje govori mislim da je bio taj što su Atinjani postali velika sila i što su ulivali strah Lakademoncima i tako ih primorali na rat.”⁶² Sintetišući tu Tukididovu dijagnozu neki savremeni analitičari smatraju da su u suštini uzrok tog (kao uostalom i mnogih kasnijih ratova) bili *strah, čast i interes* što važi i za potencijalni sukob između SAD-a i Kine. Američki naučnik G. Alison analizira ratove posljednjih 500 godina i tvrdi da u 12 od 16 slučajeva koje on razmatra ratni akteri nisu uspjeli izbjeći *Tukididovu zamku*,⁶³ ali smatra da potencijalni sukob

⁶¹ N. Čomski, *Ko vlada svetom*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2016., str. 228.

⁶² Tukidid, *Peloponeski rat, prva knjiga*, Admiral Books, Beograd, 2010., str. 30.

⁶³ Šire vidjeti: G. Allison, *The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War*, dostupno na: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/united->

između SAD-a i Kine nije neizbježan. Harvardski profesor Dž. S. Naj, dopunjavajući Alisona, se pita da li će budući globalni predvodnik uspjeti da izbjegne i tzv. *Kindelbergovu zamku*⁶⁴ odnosno uspjeti obrazovati koaliciju koja bi mogla obezbjediti globalna javna dobra (klimatska stabilnost, sloboda mora, finansijska održivost, itd.) za svijet dakle, ono što SAD 1930-ih nisu uspjele, što je po Č. Kindelbergeru (američkom intelektualcu, kreatoru poznatog *Maršalovog plana*) dovelo kasnije do poznatih događaja. U tom cilju on smatra da 45-i predsjednik SAD-a mora izbjeći ne samo Tukididovu nego i *Kindelbergerovu zamku*. "Ali iznad svega on mora izbeći pogrešne računice, pogrešne percepcije i izvitopereno posmatranje koje unesrećuje ljudsku povest."⁶⁵

Da li će u budućnosti svijet uspjeti da izbjegne ove dvije zamke koje mu donosi historija posebno je pitanje. "Ideja o mirnom transferu među svetskim silama vekovima je bila samo iluzija, a u brojnim slučajevima ispostavilo se da je i izuzetno opasno ako on ne uspe."⁶⁶ Realno je pretpostaviti da će, dugoročno posmatrano Kina i ubuduće nastojati da dovodi u pitanje određene sadašnje institucije globalnog poretka što bi moglo manje ili više poremetiti globalnu sigurnost. Intenzitet ovakvih izazova ovisiće prije svega od eventualnog nivoa rasta kineske ekonomske i vojne moći i eventualnog erodiranja istih u SAD. Međutim, nije za očekivati bitnije promjene u odnosima moći u kraćem periodu pa tako i značajniji politički pritisak Kine za korekciju postojećih institucija.

Da bi moglo doći do konflikta između SAD i Kine, dugoročno posmatrano takođe je teže vjerovati obzirom na njihovu ekonomsku međuzavisnost i zajedničke interese u toj sferi i u budućnosti, ali i saznanje da bi se eventualni sukob, obzirom na oružje s kojima se raspolaže okončao uništenjem, a *ne nužno ničijom pobjedom* (kisindžerski rečeno). Stoga, mnogobrojne pesimističke prognoze raznih političkih analitičara i strateških eksperata treba ipak uzimati sa izvjesnom rezervom bez obzira koliko su *uronili* duboko u historiju. Istina ne treba pri bilo kakvim prognozama zaboraviti i *onu antropološku sitnicu* tj. ljudsku prirodu te uzeti u obzir i mišljenje jednog historičara (da ga parafraziramo) po

states-china-war-thucydides-trap/406756/, pristup oktobar, 2018.)

⁶⁴ Više kod: J. S. Nye, *The Kindelberger Trap*, Project Syndicate, January 9 2017.

⁶⁵ J. S. Nye, *Dve zamke za Trampa*, Danas, Beograd od 12. 01. 2017.

⁶⁶ F. Bergston et al., Op. cit., str. 55.

kome je samo jedno izvjesno, a to je da ne postoji ništa izvjesno i da nema ništa jasnije i sujetnije od čovjeka.

Zaključak

Prezentirani rad nije imao ambicija da detaljno istraži kompleksnu globalnu političku i ekonomsku arenu u kontekstu zadane tematike svjetskog poretka imajući u vidu činjenicu da su kontinuirano prisutne nove realnosti globalnog kapitalizma sa svim svojim protivrječnostima. U radu se stoga razmatraju odnosi samo dvije globalne sile obzirom da se smatra da šira *globalna klackalica* nije relevantna u sadašnjoj fazi kreiranja novog svjetskog poretka.

Temeljna pitanja kao i valorizaciju mnogih pretpostavki koje su se imale u vidu, u ovom radu, ovise od mnogih političkih i ekonomskih faktora kojima je dat prioritet. Složenost ove tematike i vremensko razdoblje u kojem se ona razmatra imaju određenu težinu. Iz tog razloga, autor će biti zadovoljan, ako se bar dio kompetentnih poznavalaca ove oblasti usaglasa sa osnovnom porukom ovog rada.

Literatura

- Badju, A., *Buđenje istorije*, Univerzitet Sigindunum, Beograd, 2013.
- Bergumston, F. et. al., *Uspon Kine*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- Bojanić, J., Babić, J. (priređivači), *Svetska vlast*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
- Bremer, I., *Supersila, tri moguće uloge Amerike u svetu*, CIRSD, Beograd, 2015.
- Brzezinski, Z., *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, CID, Podgorica, 2004.
- Brzezinski, Z., *Amerika-Kina i sudbina sveta*, Albatros plus, Beograd, 2012.
- Buchanan, P. J., *Smrt Zapada*, Kapitol, Zagreb, 2003.
- Buvač, D., *Ekonomika sa srcem*, A. Cesarec, Zagreb, 1990.
- Chomsky, N., *Novi i stari svjetski poretki*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2014.
- Cooper, R., *Slom država, poredak i kaos u 21. stoljeću*, Profil International, Zagreb, 2007.
- Ferguson, N., *Kolos, uspon i pad američkog imperija*, Profil Multimedija, Zagreb, 2011.
- Fukujama, F., *Amerika na prekretnici*, CID, Podgorica, 2007.
- Harris, R., *Senka Rima nad Vašingtonom*, Filip Višnjić, Beograd, 2002.
- Has, R., *Svet u neredu, američka spoljna politika i kriza starog poretka*, CIRSD, Beograd, 2017.
- Kejns, Dž. M., *Ekonomске posledice mira*, Mediteran Publishing, Novi Sad, 2015.
- Kenedi, P., *Uspon i pad velikih sila*, CID, Podgorica, 2003.

- Kisindžer, H., *Svetski poredak*, Klub PLUS, Beograd, 2003.
- Küng, H., *Svjetski etos za svjetsko gospodarstvo*, Intercon, Zagreb, 2007.
- Küng, H., *Svjetski etos za svjetsku politiku*, Intercon, Zagreb, 2007.
- Laitman, M., Uljanov, A., *Vodič za novi svijet*, Antibarbarus, Zagreb, 2012.
- Lin, J., *Demistifikacija kineske ekonomije*, Albatros plus, Beograd, 2015.
- Mojsi, D., *Geopolitika emocija*, Clio, Beograd, 2012.
- Monteskje, *Razmatranje o uzrocima veličine Rimljana i njihove propasti*, Utopija, Beograd, 2004.
- Needham, J., *Kineska znanost i Zapad*, Školska knjiga, Zagreb, 1984.
- Nye, J. S., *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012.
- Nye, J. S., *Kako razumevati međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
- Nye, J. S. Jr., *Je li došao kraj američkom stoljeću*, MATE, d.o.o., Zagreb, 2015.
- Perkins, Dž., *Nove ispovesti ubica ekonomija*, Babun, Beograd, 2017.
- Rodrik, D., *Paradoks globalizacije*, Službeni glasnik, Beograd, 2015.
- Sol, Dž. R., *Propast globalizma i preoblikovanje sveta*, Arhipelag, Beograd, 2011.
- Stanovčić, J., *Političke ideje i religija*, Politeja, Beograd, 2003.
- Thurow, L., *Glavom o glavu*, Mladost, Zagreb, 1993.
- Tukidid, *Peloponeski rat*, Admiral Books, Beograd, 2010.
- Ven, L., *Savremeno kinesko društvo*, Albatros plus, Beograd, 2015.
- Zakarija, F., *Post-američki svet*, Heliks, Smederevo, 2009.

Časopisi i ostali izvori

- *Danas*, Beograd, 12/1/2017.
- *Foreign Policy*, March/April 2010.
- *Le Mond diplomatique* (hrvatsko izdanje) kolovoz, 2015.
- *Le Mond diplomatique*, novembre 2018.
- *NIN*, Beograd, 8/5/2014.
- *Project Syndicate*, January 9 2014.
- *The Economist*, December 2016.
- *The New York Times, International Report*, September 2018.

United States and China in the time of positioning towards a New World Order

Abstract

The New World Order that is in the focus of this paper is a rather complex research task. We live in a world that is intertwined with deep divisions and contradictions and in times of changes in global power relations. According to many, the unipolar global order in which the United States seeks to keep the global primacy in world politics and economy as long as possible is at an end, and China, as the largest emerging power, is emphasizing in a certain way its global dominance ambitions with the request to restructure the complete architecture of the post-Cold War global order.

The crisis of contemporary political relations i.e. the struggle for the global domination between the dominant power and the emerging power is manifested through various political, economic and cultural activities, and sometimes it seems that it is just a matter of inspecting the terrain for future serious confrontations. This is especially the case in the wider Asia-Pacific region where, with new development impulses, the interests of the United States and China but also other Pacific countries meet and many believe that development in this part of the world will have an ever-increasing importance and impact on overall global trends in the future.

With its economic growth and political power, China is becoming ever more present as an important political factor in the world. However, in future relations with the United States it will surely, regardless of certain disputes (trade, Tibet, Taiwan, etc.), endeavor to maintain the existing and develop new mechanisms of cooperation with this predominant country in the world, especially in the Indo-Pacific region. Inimical relations are not desirable because the economic interdependence of the two countries will slow down and complicate the economic development of China and the realization of its strategic goals. It is difficult to estimate what could happen in the long run while China diversifies its economic ties. It is certain, however, that there will be no harmonious world without antagonism in any foreseeable future.

Keywords: United States, China, positioning, New World Order.